

DÖNÜŞEN; DEMOKRATİKLEŞEMEYEN KAMUSAL ALAN

Transforming; Non-Democratic Public Sphere

Dilek TERZİOĞLU*

ÖZ

Liberal demokratik teori, bireyin önceliğini vurgulasa da “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” tanımında da sembolleştiği gibi sivil toplumun katılımını talep etmektedir. Bu birlikte hareket etme durumu “kamusal alanda ortak aklın kullanımıyla” mümkün kılınacaktır. Kamusal alan özünde, bir topluma ait gerçeklerin ve düşüncelerin dolaştığı ve ortak bir bilgi birikiminin toplu siyasal eyleme temel oluşturduğu o topluma ait iletişim alanlarını ve kurumlarını içerir. Kamusal alanının dönüşümü sürecinde on sekizinci yüzyıl itibarıyla kitle iletişim araçları toplumun ana enformasyon kaynağı ve paylaştığı deneyimin odağına dönüşmüştür. Modern “haber” kavramı, vatandaşları en önemli bilgilerle donatmanın bir aracı olarak gelişmiştir. Ancak medyanın ekonomi-politiği nedeniyle kitle iletişim araçlarının kamusal alan yaratmak yerine, siyasi ve ekonomik güç odaklarının ideolojik aracı haline geldiği iddia edilmektedir. Gelişen iletişim teknolojileri yoluyla dolaymlanan enformasyon daha kolay ve hızlı ulaşılabilir ve paylaşılabilir olsa da kamusal alanın bu dönüşümü, demokratikleşme yönünde bir ivme sağlamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Demokrasi, Medya, Ekonomi Politik

ABSTRACT

Liberal democratic theory demands the participation of civil society, as symbolized in the definition of "government of the people, for the people, by the people" even if it emphasizes the priority of the individual. This state of acting together will be made possible by “the use of common sense in public space”. In essence, the public space includes the communication fields and institutions of that society, where the facts and ideas of a society circulate and a common knowledge base forms the basis for collective political action. In the process of transformation of the public space, as of the eighteenth century, the mass media has become the main source of information and the focus of the shared experience of the society. The modern concept of “news” has developed as a means of equipping citizens with the most important information. However, due to the political economy of the media, it is claimed that the mass media have become the ideological tool of political and economic power centers instead of creating a public space. Though the information mediated through the developing communication technologies can be accessed and shared more easily and quickly, this transformation of the public space does not provide an impetus for democratization.

Keywords: Public Sphere, Democracy, Media, Political Economy

GİRİŞ

Demokrasi tartışmalarında demokrasinin ön koşulu olma sıfatıyla sıklıkla gündeme gelen ‘kamusal alan’ kavramı, eşit ve özgür yurttaşların kendilerini ilgilendiren ortak meselelerde serbestçe iletişim kurarak ve uzlaşma arayarak, irade ve eylemleriyle bu alanı var ederken, aynı zamanda etkinlikte bulunmaları şeklinde açıklanmaktadır. Bu durumda sıklıkla birbirine karıştırılan devlet aygıtının kullandığı yerler anlamındaki “kamu erkinin alanı” ile toplumdaki “demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı” şeklinde ifade edilebilecek “kamusal alan”ın birbirinden farklı kavramlar olduğu ortaya çıkmaktadır (Ercins, 2013: 298).

Latince “privare” (bir şeyi kendine mal etmek) kökenine sahip olan ‘özel’in karşısında, onunla ilişkisi içinde belirlenen ‘kamusal’ olan, özel olanın tersine ‘bir şeyi herkese mal etmek’ anlamını içermektedir (Sarıbay, 2000: 3). Zira demokrasi, herkesi ilgilendiren kararların, eşit haklara sahip bireylerin katılımıyla alınmasını öngörmektedir. Bu anlamda kolektif kararlar alanına aittir. Yani, demokrasi kolektif karar alma aşamasında halk denetimini ve bu denetimin hak eşitliği esasıyla yapılmasını gerektirmektedir. Demokrasinin bu şekilde tanımlanması iki konuya açıklık getirmektedir: İlk olarak, genelde düşünüldüğünün aksine demokrasi sadece devlet ve hükümeti ilgilendiren bir mesele değildir. İkincisi,

* Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı, e-posta: dilek.terzioglu@giresun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5339-6203

aslında demokrasi halk denetiminin ve siyasal eşitliğin daha fazla nasıl sağlanacağı ve kolektif karar alma aşamasında ne kadar eşitlikçi bir katılımın benimsendiğiyle ilgilidir (Vercic, 2005: 1-2). Çünkü demokrasi ancak devlet ve özel alan arasındaki mesafe siyasal kurumlar ve yasalar tarafından tanınıp güvence altına alındığında, bireylerin temel hakları korunduğunda ve yine bireyler kendilerini yurttaş olarak görüp, toplu yaşamın oluşumuna katılma imkânı bulduklarında var olmaktadır (Touraine, 2016: 45).

Demokrasi açık tartışma, ikna ve uzlaşmaya dayanmaktadır. Farklı fikirlerin hepsine eşit ilgi gösterilmesi yanında her fikrin açıklanma ve dinlenme hakkının olması demokratik tartışmanın temel özellikleridir. Yurttaşlar arasında eşitlik sağladığı gibi toplumda çoğulculuk ve çeşitlilik olmasına imkân vermektedir. Toplumsal farkları açıklama ve çözümlenmenin en iyi yöntemi olan tartışma, fikirlerin özgürce ifade edilmesi hakkı, ilişki kurma hakkı, hareket ve güvenlik hakkı, sivil ve siyasal haklar olmadan gerçekleşmeyeceği için demokrasi temel özgürlükleri garantilemektedir ve aslında varlığı da bu hakların korumasına bağlıdır (Beetham, Boyle, 2014: 373-375). Demokrasiye dair tüm bu açıklamalar, aslında demokrasinin kaçınılmaz olarak kamusal alandaki iletişime bağlı olduğunu göstermektedir.

2. ANTİKİTEDEN GÜNÜMÜZE KAMUSAL ALAN

İlkel topluluklarda kamusal iktidarın oluşmaya başlamasına sebep olan toplumsal değişimlerden sonra Antik Yunan'da "site (polis)" adı verilen kent devletleri ortaya çıkmaya başlamış, çağdaş devletin minyatürü olarak kabul edilen bu kentlerde kent sakinlerinin birlikte yaşam pratiklerinden sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler doğmuştur (Ekinci, 2016: 8-9).

Tarihsel sürece bakıldığında, politik olarak organize olmuş bir kamunun ilk tutarlı formülasyonu kamusal/özel alan karşıtlığının ortaya çıkmasıyla antik Yunan şehirlerinde şekillenmeye başladığı görülmektedir. Polis'te kamusal alan, yurttaş statüsüne sahip olabilmek için katılınması gereken tüm etkinlikleri temsil ederken, bireyin yalnız kendisini ilgilendiren aile yaşamıyla ilgili pratikler özel alanda yer almaktaydı (Ehrenberg, 1999: 3; Keskin, 2014: 105). Bu yapıda kamusal hayata katılmanın koşulu, üretici çalışmadan muaf olan vatandaşların özel hayat alanında aile reisi olarak özerk olmalarıdır. Vatandaşların bir araya gelip, meseleleri henüz resmi karar aşamasına gelmeden müzakere ettiği, bilgi aldığı, eşitler arasındaki çatışmada en iyi olanın ortaya çıktığı kamusal alanda her şey ifşa olmakta; herkese orada görünür olmaktadır (Habermas, 2014: 60). Aristo, bu sistemde vatandaş statüsüne sahip olmanın getirdiği sorumluluğu şu şekilde ifade etmektedir: "*Bence yurttaşı bütün ötekilerden etkinlikle ayıran, yargıya ve otoriteye katılması yani yasal, siyasal ve yönetimle ilgili görevler almasıdır*" (Aristoteles, 2013: 193).

Antik Yunan'ın kamusal alanında geçerli olan genellik ve açıklık ilkeleri, yurttaşların görüş ve düşüncelerinin birbiriyle etkileşime girerek ortak bir anlayışa dönüşmesini sağlamıştır. Böyle bir toplumsal yaşam, bugün anladığımız anlamda olmasa da kamuoyu denebilecek bir gücün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ekinci, 2016: 87). Bu Helenik kamu modelinin toplumsal formasyon temeli aynı olmasa da zihinsel-tarihsel bir ideolojik ölkü olarak önce Orta Çağ boyunca, daha sonra ise modern devletin ve ondan ayrılan burjuva toplumunun oluşumuyla devam ettirildiği, kamu ve özel kategorilerinin burjuva kamusunun politik bilincinin oluşmasına ve hukuksal kurumlaşmasına hizmet ettiği görülmektedir (Habermas, 2014: 60-61). On altıncı yüzyıldan itibaren mutlak devletin sınırsız ve keyfi iktidarı, kentlerin insanları özgür kılan havasını bozmuş, ancak toplumsal deneyimler yeni araç ve biçimlerle yeni bir kamusal anlayışını biçimlendirerek kent devletlerinin mirasına sahip çıkmıştır (Köker, 2016: 94).

Avrupa ve Amerika'da baskın ekonomik güç olarak burjuvazinin (ya da kapitalist sınıfın) ortaya çıkışı, otokrasinin devrilmesini ve onun siyasal iktidarının tekelleşmesini gerektirmiştir. Kapitalizmin özgürce gelişmesi için girişimcilik becerileri yanında servete sahip olanların bunu kullanması için düşünce ve eylem özgürlüğü de sağlanmalıydı. Mutlak iktidarın keyfiliğine, ilahi hak ideolojisine son verilmeli ve mirastan ziyade pazarda kazanılan sermayenin statüsü tanınmalıydı. Böylece, Locke ve Milton gibi burjuva filozoflar, ideolojik alanda burjuva ekonomik ve politik gücünün gerçeklerini yansıtan temsili demokrasi ve birey/vatandaşlık hakları teorileriyle otokratik güç eleştirisi yaparken, liberal demokratik

teorinin ana kaygısı “devletin saldırısına karşı bireylere sivil özgürlükler vermek” şeklinde formüle edilmiştir (McNair, 2011: 15-17).

Habermas, 18.yüzyılın sonlarından itibaren kilise, krallık ve soyluluk olarak bölümlenmiş temsili kamunun kurumlarının çözüldüğünü, “kamusal” ve “özel” unsurlar arasında parçalanmaya başladığını ifade etmektedir. Temsili kamunun kamu otoritesine dönüşümü, feodal devletin modern devlete dönüşümüyle gerçekleşirken, buna karşılık kamusal alan, muhakeme eden özel şahısların kamusal erke karşı inşa etmeleri, kurumlaşmaları ve tartışma platformlarıyla oluşmuş olan “edebi kamu”nun işlevsel değişimi olarak ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 1998: 2-3; Habermas, 2014: 127). Böylece kamu kavramı giderek özel şahısların bir araya gelmesiyle oluşan ‘kamusal’ anlamında ve ‘kamuoyu’ ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. Böylelikle kamusal alan “akla dayanan bir alan” olacak; “insan aklının kamusal kullanımı” mümkün kılınacaktı (Falay, 2014: 56).

“Kapitalist ekonomik pratiklerin griftleşerek çoğalıp toplumsal ve politik alana giderek daha çok sızmasıyla birlikte” politik konuşma kamusal topluluğa bağlanmıştır. Özellikle on sekizinci yüzyıldan itibaren hızla yaygınlaşan, basılı yayınlardan da destek alan edebiyat ve tiyatro, buna önemli katkı yapmıştır. Bir yandan yeniden tasarlanan ve anlamlandırılan mekânlar politik konuşmanın dolaşımına imkân yaratırken, diğer yandan basılı metinler üzerine akıl yürütenler “*sanat ve edebiyatı izleyen, tüketen ve eleştirenler*” olarak ilk kamusal toplulukları ortaya çıkarmışlardır. (Köker, 2016: 94, 96) Bu aşama, “*yalnızca sekülerleşme ile olan bağlantısından değil, ayrıca yerel cemaat bağlarının zayıflamasına bir açıklama getirdiği için önemlidir. Okuyan bir kamu, doğası gereği yalnızca daha fazla dağılmış değildir; ayrıca dinleyen bir kamuya göre daha atomistik ve bireycidir*” (Eisenstein, 2011: 157).

Sennett’e göre on sekizinci yüzyıl kamusal konuşması, enformasyon ağırlıklıdır, tartışmayı sağlayacak mekanizmaların ve kuralların oluşturulmasına zemin hazırlar, enformasyon akışının engellenmemesi için mevki ayrımları askıya alınmış, politik konuşma herkese açık tutulmuştur (Köker, 2016: 97). Zamanın insanları konuşma yoluyla bilgi toplamak için kendilerine bir kurgu yaratmışlardır; toplumsal ayrımların olmadığına ilişkin bir kurgudur bu (Sennett, 2016: 114).

Modern devletin bu süreçteki oluşumunda kamusal-özel karşıtlığı kavrayışının, kamusal ve siyasetin anlaşılma biçimlerinde esaslı etkiler yaptığına dikkat çeken Thompson, bu süreçte iletişim medyasının gelişiminin, devletin resmi öğretilerinin dışında ve potansiyel olarak bu öğretileri eleştiren bir kamuoyunun ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını ifade etmektedir (Thompson, 2008: 358-359). Ona göre tam da bu nedenle, “*en az devlet müdahalesi ve denetimiyle olayları aktarabilen ve bunlar hakkında yorum yapabilen bağımsız bir basın mücadelesinin, modern anayasal devletin gelişiminde temel bir rol oynadığı iddiasında büyük bir haklılık payı*” vardır (Thompson, 2011: 178).

Gripsrud da devlet/krallık-özel alan arasında, kamuyu keyfi kararlardan koruyan kurumlar dizisi şeklinde bir çeşit “tampon bölge” olması amacıyla böylece ortaya çıkan kamusal alanda özellikle basının; kültür ve siyasetle ilgili ortak çıkarların kamusal ortamda rasyonel, eleştirel ve tarafsız şekilde tartışılması için bir araç veya bir forum olarak işlev görecektir şekilde şekillendirildiğine işaret etmektedir (Akt. McNair, 2011: 18). Kamusal alan, özünde bir toplumun gerçeklerini ve fikirlerini dolaşıma sokan ve kolektif siyasal eylem için temel alınacak bilgi birikimini kullanan iletişim kurumlarını içermeliydi. Bu nedenle kitle iletişim araçları, on sekizinci yüzyıldan itibaren bir toplumun paylaşılan deneyiminin ana kaynağı ve odak noktasına dönüşmüştür. Modern “haber” kavramı, çağdaş gazeteciliğin gereği olarak vatandaşlara en önemli bilgileri, politik faaliyetleri sunup kamuoyunu tartışmaya yönlendiren bir araç olarak geliştirilmiştir (McNair, 2011: 15-17). Burjuva, yeni temsiliyet örüntüleri kurarken politik olarak akıl yürüten kamusal topluluklar, basın aracılığıyla yönetim erkini elinde tutanların kararlarını tartışmaya başlamış, kamuyu politik meselelerden haberdar eden yeni meslek alanlarının uğraşları politik konuşmanın kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur. Bir buçuk yüzyıl süren bu süreç, seçim hakkının genişletilmesi mücadelesiyle taçlandırılmıştır.

“Ancak, kapitalizmin gelişimi ve burjuvazinin iktidarı sahiplenme biçimi, politik yaşamı yeniden düzenleyecek kurumsallaşma eğilimlerini yarıda kesmiş, politik konuşmanın tartışma biçiminde ortaya çıkan görünümünü silikleştirmiştir.” On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sermayenin

yoğunlaşması ve tekelleşmesiyle birlikte, konuşma ve tartışma mübadele ilişkilerinin içine çekilmiş, fikir alışverişinde bulunmak bir “işletme konusu” olmuştur (Köker, 2016: 98-100). Bu süreçten sonraki gelişim çizgisine bakıldığında medya için üç yönelim söz konusudur. Bunlar (Thompson, 2008: 121):

- Medya kurumlarının büyük ölçekli ticari şirketlere dönüşümü
- İletişimin küreselleşmesi
- İletişimin elektronik olarak dolayımlanmış biçimlerinin gelişmesi.

Aydınlanma ve modernitenin gelişimi seyrinde ilk yayın organlarında eşitlik, özgürlük, kardeşlik, serbest girişimcilik ve demokratik toplum yapısının güçlü savunusu yapılırken, burjuvazinin siyasi ve ekonomik olarak güç kazanmasıyla eş zamanlı olarak kapitalizmin biçim değiştirmesi ve tekelci bir örgütlenmeye gitmesiyle birlikte basın da misyonunu yeniden tanımlamıştır. Kapitalizmin iş alanına girmeye başlayan kitle iletişim sektörü, diğer sektörlerde olduğu gibi ticari kazanç amacını ön plana almış, sermayenin güç alanını genişletmeye yönelik ittifaklar siyasetle işbirliği yapmaya başlamış ve bu süreçte basın asıl sorumlu olduğu halktan kopmuştur (Güngör, 2011a: 288). Kapitalizmin yirminci yüzyıl ve sonrasında siyaset kurumlarına da eklenmesi ve medyanın sivil toplum adına kamusal alanda etkin olan bir kurum olmak yerine devlet yetkesinin güç alanı içinde işlerlik gösteren bir yapıya bürünmesiyle, “medyanın sivil toplumla ilişkilendirilmesi, kamusal alanın bir kesiti olarak görülmesi artık olanaksızlaşmıştır” (Güngör, 2011b: 223). “Medya endüstrisindeki aşırı kapitalleşme, gerçekten de başat ekonomik güçlerin ayrıcalıklı bir konuma sahip oldukları ve diğer önemli toplumsal güçlere doğrudan, dolayimsız erişimin esirgendiği bir nüfuz alanı yaratmıştır” (Curran, 2014: 155).

On sekizinci yüzyılda kamusal topluluğun akıl yürüterek konuşmasına yardımcı olan basın, yirminci yüzyılda teknolojinin de yardımıyla kamuların “seyirci-izleyici” halinde kavranmasına katkıda bulunmuştur. Medya sahipliği kamu ile bağlarını kopartırken devletle yakın işbirliğine girmiş, dikey ve yatay tekelleşmelerle oligopoller sektörü ele geçirmiştir (Köker, 2016: 105). Bu gelişmeler nedeniyle Habermas, burjuva kamusal alanının on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren genişlemeye başlayan devlet ve örgütlenmiş çıkar gruplarının tahakkümü altına girdiğini, medyanın da güçlendirme ve akılçılık rolünden uzaklaşarak, bu ikili yapının kamuyu dışlamasına ve güdümlenmesine aracılık eden bir aygıt haline geldiğini iddia etmektedir (Curran, 2014: 137). Köker’e göre yirminci yüzyılda tarihsel olarak kamusal-özel yaşam arasındaki ayrımın sınırlarını ortadan kaldıran güçlerden biri olarak kitle iletişim araçları, yalnızca yönetim ve hükümet işleri ile ilgili enformasyonun eve iletilmesine aracı olmamış, kişisel olan üzerinde söz üreterek, politik konuşmanın ikincil bir konuma yerleştirilmesine de katkıda bulunmuştur (Köker, 2016: 108).

3.MEDYA DOLAYIMLI KAMUSAL ALANA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Kamusal alanda kitle medyasının eşlik ettiği sürekli bir bozulmadan yakınan Habermas, diyalog aracı olmak yerine özel yaşamı ele geçiren sermayeye bağlı medyanın benmerkezci ve teşhirci bireyciliğe sebep olarak kamuya erişimi bozduğunu; tüketimden ve özsever uçarılıktan başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir (Akt. Maigret, 2013: 272).

Frankfurt Okulu’nun ikinci kuşak temsilcisi olarak kabul edilen Habermas, toplum eleştirisinde Marksist düşünceden ayrılmış, devrim ve sınıf mücadelesi anlayışını yadsımıştır. Marx’ın toplumsal evrimi sadece ekonomik ilerlemeyle açıklamasına karşı çıkan, kapitalizmin, modernizmin ve aklın araçsallaştırılmasının eleştirisini yapan Habermas’a göre modern toplumlar birer kriz sistemidir ve toplumsal kurumlar baskıcı ve manipülatiftir. Krizin nedeni insanın özgürlük ihtiyacını karşılayamaması olduğu için krizin çaresi de “iletişimsel eylem”dir. İletişimsel eylem, insanların birbirlerini anlayarak, geleceğe yönelik genel eylem planları yapmalarını sağlar (Akt. Yaylagül, 2013: 106-107).

Maigret’e göre Habermas, büyük düşleri karabasana döndüğü için ilk bağlarından uzaklaşarak yön değiştirmiş ve savaş sonrası Almanya’da demokrasinin sürekli başarısını sağlayacak felsefi bir temel arayışıyla Aydınlanma düşünürlerinin ilk dayanağını oluşturan Kant’ın tasarısına yönelmiştir (Maigret, 2013: 271-272). Aydınlanma düşünürü Kant’a göre insanların tek başına rüştüzlükten kurtulması mümkün değilken, özgürlüğe sahip kamusal topluluğun aydınlanması daha mümkündür. Siyasi

mücadele şeklinde ortaya çıkan bu hesaplaşmanın daha önce şahit olunmamış, özgün bir aracı vardır; kamusal akıl yürütme (usavurum, muhakeme). Akıl yürüten insanlardan oluşan kamusal topluluk, “ortak varlık” üzerine muhakeme edip uzlaşma sağladığında “akıl yürüten vatandaşlar”dan oluşan kamusal topluluk haline gelmektedir. Dolayısıyla Kant’a göre, saf halde dünya akıl sahibi varlıkların iletişim süreciyle kurulacaktır (Habermas, 2014: 93, 202-205).

“Kamusal olmayan kişiler arasındaki bu verimli alışveriş, bir arenanın, toplumla devlet arasında, bireysel mantığa odaklanmış meşrulaştırma makamı gibi konumlanan kamu alanının yerini tutar. Kamusalılık, bakış açılarının bilinmesinin genelleştiğinin, artık keyfiliğin gizli saltanatının sona erdiği güvencesi verir” (Maigret, 2013: 272). Habermas, yönetim erkinin daha akılcı hale getirilebilmesinin kamuoyunun kolektif yargılarıyla mümkün olduğunu, ancak kamuoyunun akılcı olabilmesinin de bilgilendirilmesi ve yönetimin saydam olmasıyla mümkün olacağını öngörmektedir. Böylece, kamuoyunun bir denetim organı, yani yönetim erkini ve gücünü elinde tutan kurum ve kişilerin eylem ve tasarruflarını inceleyen bir unsur gibi ele alınması, kamusal alan kavramını kilit bir siyasal öge haline getirmektedir (Falay, 2014: 59, 61).

Kamusal alanı “*özgürlüğün kendisini gösterebildiği yer*” olarak tanımlayan Arendt’e göre, herkese açık olan bu alanda insanlar sınırlama olmaksızın, uyum içinde bir araya gelirler, birlikte hareket ederler, üstün olmak, itibar görmek ve ölümlülüğü aşmak için burada bulunurlar, dolayısıyla burası bir “görünümler sahnesi”dir. İnsani zenginliklerin yaşayabilmesi için tekdüze, homojen bir kamusal alan tasavvurunun olamayacağını kabul etmek gerekmektedir (Ercins, 2013: 289-299). Kamusal alan, yurttaşların sahip oldukları kültürel, etnik, dinsel vb. sayılabilecek farklılıklarının ötesinde, eşit oldukları, özgürce tartışmalara girdikleri ve fikirlerini paylaşarak etkili olmaya çalıştıkları alandır (Kentel, 2005: 17-19). Kamusal alan, sıradan insanların görüş ve enformasyon paylaştıkları, iletişim kurarak, yurttaş haline geldikleri yerdir (Sayımer, 2012: 39). Aktif vatandaşlıkta birey kamusal alanda, siyasal toplumun dışında, siyasal toplum tarafından belirlenmeyen ama hareket olarak siyasal topluma etkide bulunandır (Keyman, 2004: 22, 27).

Toplumun büyük bir kamusal alan olarak değil, çeşitli görüşlerin yer aldığı çoklu alanlar veya içi içe geçmiş arenalar olarak gören Hauser için farklı fikirlere tolerans, işbirliğinin dönüşümünün ve yurttaşlar arasında güvene dayanan sivil toplumun ortaya çıkmasının temel noktasıdır. Böylece sivil toplum, bilgi, iletişim ve ilişki etrafında oluşan iletişimsel bir süreci ifade etmektedir (Akt. Taylor, 2010: 7). Keza Sommerfeldt’e göre de kamusal alan bir kamu çalışmasıdır ve kamuoyu, kamusal diyalogu gerektirmektedir ve demokrasi sadece rakip çıkarlar da kamusal alanda söz sahibi olduğunda var olabilecektir (Sommerfeldt, 2013: 281). Bireyler bu kamusal alanlarda bilinçli karar vermek için her türlü sosyal aktör tarafından yaratılan ve yayılan bilgiye ihtiyaç duyacağı için çeşitli kaynaklardan gelen bilgi akışı, modern demokratik hayatın en gerekli unsuru olarak ortaya çıkmaktadır (Taylor, 2010: 7).

Encabo, kamusal alandaki iletişimsel eylemin temel şartı olan enformasyon özgürlüğü hakkının enformasyon iletme ve alma hakkı şeklinde iki ayrılmaz boyutu olduğunu belirtmektedir. Enformasyon iletme hakkı tarihsel olarak vicdan özgürlüğüyle bağlantılıdır ve sadece medya sahibi ve profesyonellerini değil vatandaşın ifade özgürlüğünü de kapsamaktadır. Bilgi edinme hakkı (enformasyon alma hakkı) ise halkın tarafsız bir şekilde doğru olarak aktarılan enformasyon ile dürüst ya da etik kanılara ulaşabilmesinin güvence altına alınmasıdır. Demokratik devlet anlayışının erkleri (yasama, yürütme, yargı) sadece medyanın değil, yurttaşların da doğru, tarafsız, dürüst enformasyon alma hakkının güvence altına alması için kamu otoritelerini yetkilendirmelidir. Çünkü tıpkı eğitim ya da genel anlamda bilgi edinme hakkı gibi enformasyon hakkı da yurttaşların bireysel ve toplumsal gelişimindeki temel öğelerdendir. Enformasyonun bir meta değil temel bir hak olarak görülmesi, medyanın ve kamu otoritelerinin enformasyonu bir mülk olarak görmelerini engelleyerek, yurttaşın enformasyonu edinme hakkının sahibi kılacaktır (Encabo, 2014: 352-353).

Habermas’a göre, rasyonel-yasal bir otoriteyi gerektiren modern devletin meşruluğu “*yalnızca yasalarla değil, aynı zamanda diyalog ve iletişime dayalı bir rasyonellik anlayışı üzerine kurulmuş normatif ilkeler yoluyla da değerlendirilmelidir*” Karar alma süreçlerine katılım imkânı vererek alttan

denetimi sağlayan bir “*kamusal iletişim mekanı*”nın varlığı da devlet-toplum arasında kurulacak demokratik bir yönetim için gerekli koşuldur. Katılımcılığı temel alan demokratik yönetim biçimine geçiş için Habermas iki kuramsal manevra önermektedir: Bunlardan ilki, devlet-sivil toplum karşıtlığı temelinde kurulan geleneksel toplum anlayışı yerine “*siyasal toplum/ekonomik toplum/sivil toplum*”a dayanan üç boyutlu toplum anlayışına geçmek, diğeri ise “*iletişimsel ussallık*” dediği yöntemi kullanmaktır. “*Demokrasi, ahlaki ve siyasal eşit olarak kabul edilen bireysel ve kolektif kimliklerin, kendi yaşam tarzlarını etkileyen kararlar üzerinde, özgür ve makul sorgulama/tartışma olanağını buldukları ve bu anlamda karar alma süreçlerine katıldıkları bir kamusal iktidar pratiğidir*” Bu anlamda siyaset etiksel bir eylem; demokrasi de kolektif kimlikler arasındaki sorgulama/tartışma/müzakere yani iletişimsel ussallık temelinde oluşan bir örgütlenme biçimidir (Akt. Keyman, 2014: 65-66).

Müzakere/tartışmaya dayalı böyle bir demokrasi kavramlaştırması ise siyasal hareketliliğe ve bir üretici güç olan iletişimin kullanımına güvenmektedir. Bu noktada Habermas, kamusal alanın politik ve iktisadi istilacıların medyatik iktidarının elindeki kitle iletişim araçlarının egemenliği altında olduğu gerçeğini de kabul etmektedir. Sivil toplumun bu dışarıdan yönlendirilen değerler, konular ve nedenler yelpazesini etkileyerek değiştirme ve eleştirel süzgeçten geçirme ihtimali, kısacası bu iktidar alanıyla rekabet şansının derecesi tartışmaya açıktır. Ancak o, günümüzde bu meselenin ele alınmasında siyasal işlev gören kamusal kavramının hala kullanışlı bir perspektif sunduğunu iddia etmektedir (Habermas, 2014: 44, 54). Kapitalist kitle medyası ile sermaye, dayanışmacı iletişimin rasyonalitesine egemen olmuş, pasif izleyiciler yaratmış, kamusal alanı yok etmiştir. Buna rağmen iletişimsel eylem alanında aktif iletişimciler, ideolojik ve çarpık iletişimden kurtularak, açık, doğru ve bilgilendirici bir iletişim kurabilirler (Yaylagül, 2013: 107).

Curran’a göre bugün yapılması gereken şey, Habermas’ın ortaya koyduğu kamusal idealinin “oldukça farklılaşmış, örgütlü kapitalist toplumdaki kitle politikası döneminde nasıl evrenselleştirileceğinin” araştırılmasıdır. Curran, bunun sadece kamusal alana daha önce dâhil edilmeyenlerin katılıp, kamusal alanın genişletilmesiyle sağlanamayacağı, kamusal alanın ve bu alanla ilişkili olarak medyanın rolünün yeniden tanımlanması ve yeni bir biçimde tekrar inşa edilmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir. Curran, demokratik medya sisteminin karmaşık bir gereksinimler dizgesi olduğunu, bunun da ancak özel girişim, sosyal pazar, profesyonel ve kamusal medyayı çevresinde toplayan çekirdek bir kamu hizmeti yayıncılığı sisteminin kurulmasıyla mümkün olduğunu belirtmektedir. Habermas’ın kamusal alanın gelişiminde anlattığı ideal durumun çağdaş versiyonu olarak bu yapıda “*çevredeki sektörler, kamu hizmeti yayıncılığının açık bir diyalog sistemi biçiminde işlev görmesini sağlayacak ve sivil toplumun kolektif, ‘kendin yap’ geleneğine güç katacaktır*” (Curran, 2014: 138-184).

Günümüz dünyasının bu şartlarında ne devletin bir parçası, ne de pazara dayalı özerk işlemlere tümüyle bağlı olan bir kamusallığın nasıl güdülenebileceği, kamusal yaşamın yenilenmesi için gerekli koşulların nasıl yaratılacağı meselesinde Thompson’un önerisi, “*düzenlenmiş çoğulculuk ilkesi*” adı verdiği ilkenin hayata geçirilmesidir. “*Düzenlenmiş çoğulculuk*” bağımsız medya kurum ve kuruluşlarının çoğulcu varlıklarının oluşumuna imkân verecek ve güvenliğini sağlayacak kurumsal bir çerçevenin kurulmasını ifade etmektedir. Geleneksel liberal anlayışın ifade ve basın özgürlüğü vurgularını ciddiye almakla birlikte bu ilke, pazarın kendi başına ifade özgürlüğünü güvence altına alacak koşulları sağlayamayacağını; iletişim alanında farklılık ve çoğulculuğun geliştirilemeyeceğini de kabul etmektedir. İfade özgürlüğünü olanaklı kılacak güvenceleri sağlamak amacıyla, ekonomik ve sembolik iktidar yoğunlaşmasına olduğu kadar, pazara farklılık ve çoğulculuğa zarar vermeyecek şekilde müdahale etmek ve pazarı düzenlemek gerekli olabilecektir. Düzenlenmiş çoğulculuk ilkesi medya devlerinin bir parçası olmayan bağımsız medyaların gelişimini mümkün kılacak kanunları ve medya endüstrilerine yasal müdahaleyi çağırırken, bu kurumları devletin güç alanından bağımsız kılmayı da hedefleyecektir. Erken liberal düşünürlerin savunduğu gibi medya organları, devlet politikaları ve bunların uygulayıcıları hakkında eleştiri hakkına sahip olmalı ve bu özgürlüğün kısıtlanması amaçlı girişimler –açık sansür, dolaylı mali baskı, tehdit, rüşvet veya caydırmaya yönelik eylemler- kesinlikle engellenmelidir (Thompson, 2008: 363-364).

Keane, kamusal alanların demokratik çoğulculuğu düşüncesi sadece bir ütopya mıydı ya da gelecekte sadece yeni tahakküm şekilleri değil yurttaşların da mekânları tanımlamak ve denetlemek için girişecekleri kamusal mücadeleler olacak mı gibi soruların şu anda siyaset ve iletişim disiplinleri içinde oldukça zayıf şekilde sorulduğunu ve bunlara kesin yanıtlar vermenin henüz mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bugünkü şartlarda yapılması gereken şey, Habermas'ın öngördüğü bütünleşik kamusal alan idealinin terk edilmesi, farklı büyüklüklerde kamusal alanlara dayanan yeni bir kamusal alan yaklaşımının geliştirilmesidir. *“Belki de şimdilik söylenebilecek tek şey, içinde kamuoyunun ve kamusal çıkarın tanımlandığı bütünleşik bir kamusal alan düşüncesine dogmatik biçimde sarılan bir kamusal yaşam kuramının hayal olduğudur ve demokrasinin hatırına bu düşünceden şimdilik vazgeçmek gerekir”* (Keane, 2014: 242, 213).

Thompson ise Habermas'ın medyanın ticarileşmesiyle kamusal alanın imaj yaratımı ve kanaat yönetiminin sahte dünyasına dönüştüğü, gelişmiş yeni medya tekniklerinin politikayı halkın ikna edildiği yönetsel bir gösteriye dönüştürdüğü ve halkın bu yapıda kamusal tartışma ve karar verme süreçlerinden dışlandığı yolundaki meşhur tezini ele alarak, kamusal alanın yeniden feodalleşmesine dair bu tezin ilk bakışta mantıklı görüldüğünü söyledikten sonra itirazlarını sıralamaktadır. Thompson'a göre ilk olarak, medya tekniklerince kolayca yönlendirilen ve büyülenen edilgen alımlayıcı varsayımı abartılı bir yaklaşımdır ve *“bu tür yargılar, bireylerin medya ürünlerine ulaşacakları, onları kullanacakları ve kendi yaşamlarına dahil edecekleri daha bağlamsal ve yorumsamacı açıklamalarla yer değiştirmelidir.”* Diğer yandan Habermas'ın kamusal alanın *“yeniden feodalleştiği”* iddiası da problemlidir. Thompson, Habermas'ın bu savı günümüz siyasetinin gösterişsel özelliği ve kişisel aurayı eleştirel tartışmanın önüne koyan tavrını Ortaçağ'ın temsili kamusal tarzına benzettiği için ileri sürdüğünü, ancak modern dünyada yeni etkileşim biçimleri, yeni görünürlük türleri ve yeni enformasyon ağları yaratan iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, bu tür bir benzetmeyi olanaksız kıldığını ifade etmektedir.

Dolayimli kamusalığın bu yeni türünde, bireylerin kamusal meseleleri tartışmak amacıyla ortak bir mekânda bir araya gelmeleri ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Açıklık ve görünürlüğe, erişilebilir ve görünebilir kılmaya dair bu yeni kamusal ortak bir mekânı paylaşmayı gerektirmemektedir. Kamusalığın yeniden keşfi süreci, devlet kurumlarının ötesine uzanan yeni kamusal formların yaratımını kapsamaktadır. Kaynakların aşırı yoğunlaşmasıyla biçimlendirilen ve sınırları ulus-devletin ötesine uzanan sembolik bir ortamda bugün kamusal yeniden keşfedilmelidir. Bu yüzyıldaki dolayımlanmış arenayı geçmiş çağların kamusalıyla kıyaslamak yerine, yeni enformasyon teknolojilerinin istila ettiği, bireylerin aynı zaman ve mekânda karşılaşmaksızın birbirlerini ve olayları gözlemlediği ve etkileşim kurabildiği bir dünyada 'kamusalığın' ne anlama geldiğini tekrar düşünmeye ihtiyacımız vardır (Thompson, 2008: 119-121, 355).

SONUÇ

Habermas tarafından 1960'larda kavramsallaştırılan burjuva kamusal alanı, on yedinci yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ve özel alanla kamu otoriteleri arasında konumlanan özerk bir alanı ifade etmekteydi. Birey hak ve özgürlüklerinin siyasi otoritelere karşı kazanılması sürecinde bu kamusal alanlar, tüm kesimlerden insanların kamusal müzakeresine ortam sağlayarak, ortak aklın işletilmesine imkân sağlamıştı. Ancak bu süreçte başlangıçta yönetim erkine karşı eleştiri ve iddiaların dillendirilmesinde kurumsal yapısıyla önemli destek sağlayan basın, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapitalizmin iş alanı haline gelerek bu yapısını kaybetmiştir. Bu aşamadan sonra medya, siyasal ve ekonomik güç odaklarının tahakkümü altına girmiş ve ortak aklın işletilmesini sağlayacak enformasyonu sağlamak yerine, kamuoyunu bu güç odaklarının lehine güdüleme rolünü üstlenmiştir. Habermas'a göre bu dönüşümden sonra kamusal alanın çöküşü başlamıştır. Demokratikleşmeye katkı yapacak bir kamusal alanın çağımızda tekrar nasıl inşa edileceğine dair öneriler, kamusal alanın dönüşümü ve çöküşü sürecine dair incelemeler ışığında yapılmakta ve yeni bir kamusalığın tartışılması gerektiği noktasında birleşilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2013). *Politika*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (2014). *Demokrasi Nedir. Sosyoloji Başlangıç Okumaları* (4.Baskı). (Ed: Anthony Giddens). İstanbul: Say Yayınları.
- Curran, J. (2014). *Medya, Kültür, Siyaset* (3.Baskı). İçinde; (Der: Süleyman İrvan) *Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme* (ss. 135-191). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Ehrenberg, J. (1999). *Civil Society: The Critical History of An Idea*. New York: New York University Press.
- Eisenstein, E. (2011). *Okuma Kamusunun Yükselişi. İletişim Tarihi* (Der: David Crowley, Paul Heyer, Çev: Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ekinci, N. (2016). *Siyasal İletişimin Temelleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Encabo, M, N. (2014). *Medya, Kültür, Siyaset* (3.Baskı). İçinde; (Der: Süleyman İrvan) *Gazetecilik Etiği ve Demokrasi* (ss. 347-361). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Ercins, G. (2013). Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 14, S.1. 297-313.
- Falay, N. (2014). Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü ve İktisadi Boyut. *Journal of Life Economics*. C.2. ss. 51-70.
- Güngör, N. (2011a). *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güngör, N. (2011b). *İletişime Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Habermas, J. (2014). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (12.Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- https://www.academia.edu/6571092/Public_Relations_is_the_champion_of_democracy_and_the_guardian_of_common_sense. (Erişim tarihi: 22.09.2022)
- Keane, J. (2014). *Medya, Kültür, Siyaset* (3.Baskı). İçinde; (Der: Süleyman İrvan) *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri* (ss. 215-244). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Kentel, F. (2005). *Hukuk, Demokrasi ve Sivil Toplum, Sivil Toplum Anlayışı ve Hareketi, Toplum ve İstanbul*. Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Keskin, F. (2014) “Kamusal Alan ve Yalın Yaşam”, *Doğu-Batı Dergisi* (5.Basım), Yıl:2, Sayı:5, Ankara
- Keyman, F. (2004). Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No.3.
- Keyman, F. (2014). Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu. *Doğu Batı Dergisi*, (5.Basım), Yıl:2, Sayı:5, Ankara.
- Köker, E. (2016). *Politikaların İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Maigret, E. (2013). *Medya ve İletişim Sosyolojisi* (3.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mcnaair, B. (2011). *An Introduction to Political Communication*. New York: Routledge.
- Sarıbay, A, Y. (2000). *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz* (1.Basım). İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Sayımer, İ. (2012). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Sennett, R. (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (5.Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sommerfeldt, E, J. (2013). The Civility of Social Capital: Public Relations in the Public Sphere, Civil Society, and Democracy. *Public Relations Review* 39. ss.280-289.

- Taylor, M. (2010). Sage Handbook of Public Relations (2.Edition). İçinde; (Ed: R.L.Heath) *Public Relations in the Enactment of Civil Society* (ss. 5-16). Los Angeles: Sage Publications.
- Thompson, J, B. (2008). *Medya ve Modernite* (1.Baskı). Kırmızı Yayınları: İstanbul.
- Thompson, J, B. (2011). İletişim Tarihi. İçinde; (Der: David Crowley, Paul Heyer) *Haber Ticareti* (ss. 174-180). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Touraine, A. (2016). *Demokrasi Nedir?*, Yapı Kredi Yayınları (10.Baskı), İstanbul.
- Vercic, D. (2005). “*Public Relations is the Champion of Democracy and the Guardian of CommonSense*”, AGM of the Institute of Public Relations.
- Yaylagül, L. (2013). *Kitle İletişim Kuramları* (5.Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yılmaz, H. (1998). *Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas’ın IşığındaTürkiye’yi Düşünmek*. Cogito, No.15. <https://hakanyilmaz-ideas.medium.com/kamusal-alan-kamu-otoritesi-ve-devlet-5ea08e4c760e>. (Erişim tarihi: 17.10.2022)